

Põimukuu
11. päiv
2009
Nummör
16 (187)
Leht mass erälde
ostõn 5 kruuni

UMƏ LEHT

VANA VÖROMAA RAHVA UMAN KEELN LEHT

**Kaalepi Ain: olkõ rahul,
et meil uma riik om!**

Kae lk 2

**Lustligu perimüs-
muusigu Võrolt**

Kae lk 3

**Ruitlanõ naisist ja
vanaesäst Voldemarist**

Kae lk 4

Võro kiil and Hauka laada pääl ärile vunki mano. 8.–9. põimukuu pääväl Antslan peetü Hauka laada pääle es taha kauplõja är mahtu, a äri lätõ häste õnnõ noil, kiä umma ja hääd kraami paki. Ostõti päämidselt kalla, vorsti, suidsulihha ja muud söögikraami, mitte Poola pulstõ. Üte olli välilä märknü väega lihtsä ja saman hää ärimõttõ: topsi sisen vabarna-musfka, vatukuur pääl. Kússevã seo iist 30 kruuni ja ostjil ol' hulga. Ka «lämmind pinni» ostõti häste, mis tuust, et tuu ol' iks teedã sai, vorst ja sinep vaihel. A uma nimi om iks uma nimi.

PEEDOSAARÕ KAISA jutt ja piit

Tuksam laulsõ Pokumaal

RAHMANI JAN

Pokumaa, Hauka taloketus. Riidi, säitsmes põimukuu 2009. Kuulda om ritsikide tsirrin ja latsi kilkamine. Hobõsõ aia seen hellü ei tii. Hellü ei tii ka vast viiekümpäälaine publiki, kes lava iin pinki pääl istus. A lava pääl kostus viil üts helü. Tuu om Tuksami Jaak ummi ilosidõ laulõga.

Mulgimaa miis Tuksam om elänü ka Võromaal. Arvada tuuperäst omma mõnõ timä laulu ka võro keelen.

Laulõ vahepääl rahvas ei plaksuta. Tuksam ei anna ka väega võimalust, nü, ku laulu lõpõtas, nakkas mängmä vahtsõ. Tunn aigu laulnu, pakõ Tuksam lava taadõ. Kae, näüt lät plaksutaminõ valla. Ei lasta vaest Tuksamit inne minemä, ku tä

PILT ERÄKOGOST

Tuksami Jaak Pokumaal laulman.

Karulan palotõdi sõõrdu

8.–9. põimukuu palotõ Eesti rahva muusõumi tüütäjä ütten paikligõ inemiisi ja tiidläisiga Karula rahvuspargin sõõrdu. Tetti tõnõ sõõrd (alepõld) tuusjaos, et sääl vanaperätselt villä kasvata.

«Olõssi joba minevä suvi palotanu, a väega likõ ilma olli,» kõnõl ettevõtmisõ vidäjä Jäätsi Liisi Eesti rahva muusõumist. Ka scokõrd ol' palotamisõga vai-

va: puukraam ol' läbi vettünü.

Päält palotamist koristõdi tõist kõrda tsirpõga saaki ka 2007. aastagal tettü edimädsõ sõõru päält. «Saak ol' kehvemb ku minevääasta ja tuud mi oodimigi: vanast ol' sõõrd õnnõ kolm aastat tarvitõson, villä kasvatõdi ütts-kats aastat, selle et viläkandvus sattõ nii kipõlt,» ütõl Jäätsi Liisi. Sõõrdu om Eestin palotõ 4000 aastakka, Karulan viimäte viil saa aastaga iist.

UL

Suvõõlikuul and' kimmüst

HARJU ÜLLE
ylle@umaleht.ee

«Hää kimmäs tunnõ om seen, ku lää jäl riigikogõtõid edesi tegemä ja pääliinan mi kandi asja ajama,» ütõl timahavad-sõ Kaika suvõõlikooli rektor Klaasi Urmas minevä pühapäävã Oravil. Kolmõst õlikoolipäävãst pand' ka timä vahtsit tarkuisi kõrva taadõ.

Oravilt peri suvõõlikooli kõrraldaja and' nii rektorilõ ku «tudõngilõ» joba suvõõlikooli alostusõs hää tuju, ku katõ külämuti kuju võtnu koolioppaja läbi nafa umma külä-, vallavalitsusõ- ja kooli-rahvast tutvvas teivã.

Koolipingin istõ ja külõlõ ka vallavanõmb Plakso Ülo. «Päält seod ettevõtmist olõ kimmäs, et Orava inemise sutva säänest suurt ettevõtmist kõrralda ja võisi tuud tõnõkõrdki tetã,» kiitõ vallavanõmb. Kolm keelekultuurpäivã anni vallavanõmbalõ kimmã tundõ, et Orava kant om tävveline vana Võromaa ja ei käü kuiigi kokko Setomaaga, nigu vaihepääl om tuud püvvet kokko panda.

Hulga perimärmist väärt mõttit ütõl välilä Orava kandist Kliima küläst peri sõamiis Kunnasõ Leo. Kunnas kõnõl tuust, miä juhtu Oravil Vabahussõõ ja tõsõ ilmasõõ aigu. Tä põhjõndõ Orava kandi inemiisi saatõsõ perrã ka väega kimmäle är, mille ol' võlss president Pätsi otõsus Eesti vindläisile är anda. «Ku riik jätt inemise ütõsindã, sis piät inemine ütõsidã uma otsussõ tegemä ja pallo inemise omma ütõsindã nõrga,» kõnõl Kunnas. «Inemise, kes elli ütõstõsõ kõrval külän, acti ütõstõsõ vasta. Mitmõ Vabahussõõ-mche lätsi kah hävituspataljõni. Ku es olnu ilma püssõpaugulda allaandmist, ei olõs kunagi juhtunu säandsit asjo.»

Kunnasõ Leo ütõl ka tuud, et egäl kandil võissi olla sääne raamat nigu om Orava mehe Loosaarõ Evaldi «Eesti mehe lugu» – sääl om täpsele kirän, kiä mäene inemine ol' ja midã perimädsõ sõõ aigu är tekk.

Tarto-Petseri raudtii chitãmest kõnõl Varbusõ suurõtiimusõumi juht Rääski Mairo. Tarto-Petseri raudtii

HARJU ÜLLE PILDIT

21. Kaika suvõõlikooli rektor Klaasi Urmas jääs vahtsõ rektori kaalaketõ hoitjas aastas aos ja tä lupa tuu ka presidendi vastavõtõlõ kaala panda, ku tedã sinnã kutsutas.

Koolioppaja Raudsepã Milvi ja Glaseri Maaja tutvustasõ umma küläl läbi nafa.

avif 1930. aastil seo kandi ello kõvva ja kipõstõ edesi: Veriorast sai pia üleüü suur alõvik, talokraami hind nõssi Põlvän Tarto hinduga sama pulga pääle.

Nätã sai ka pilte ilosist kunstiperätsist raudtiiõildust, miä kaõs kõik 1941. aastagal sõõ aigu õhku lasti.

Pallo paikligu inemise tiidvã paroniherã Lipharti pedäjät Orava lähkülõ nurmõ pääl, a mäene tuu Gotthard von Liphart välilä näkk, kiä taa pedäjã otsa mõtsaeläjide pasmisõ õnni chif ja Orava mõtsun jahti pidi, tuud saadi teedã aoluulasõ Rosenbergi Tiidu käest. Rosenberg kõnõl Liphartõ sugupuust tuust aost pääle, ku nuu herrã Saksamaalt mi maalõ jõudsõ ja hindãle valduisi kokko ostma naksi.

Suvõõlikoolin ol' arotamist ka tuu ümbre, midã tetã, et latsil es olnu nii suurt ärminegi-kibõlust ja olnu usku uma kodokotussõ sisse. Üts kimmäs võti tollõs om uma keele ja kultuuri tundminõ.

Saman omma õnnõ poolõ

Orava kant om rikas kultuuriluu poolõst: kirãmehe Karl Ast-Rumori sünnõpaik Päävãkestõ külän.

Kama Kaido (kural) aja juttu sõõamehe Kunnasõ Leoga.

vana Võromaa kooli naanu latsilõ võro kiilt oppama. Mõnõl puul om põhjussõ õnnõ koolidirektri vastalinõ olõminõ.

«Valla ja latsõvanõmba pidãnu iks kaema, kas direktris om saanu iks õigõ inemine,» arvas Klaasi Urmas. «Näütõses Oravilt mitte kavvõn kõnõl ütõs koolidirektri kevãjä kooli lõpu pidõl latsilõ, et minke är siist, nii kavvõlõ ku saa, parõmba elo pääle.» Koolidirektri pidãnu olõma hoobis sändse ilmakaemisõõga inemine, kiä andnu latsilõ kimmüst mano, et näide

Orava kodo-uurja Lübecki Helve näütã paloka muudu haina, midã timã vanaimã «oopiumihainas» kutsõ.

kodo om illos, esierälidse keele ja kultuuriga väärt paik elãmises.

Lustligu perimüsmuusigu Võrolt

HARJU ÜLLE
OJARI TRIINU

Ansambli Fibrill om Võro nuuri punt, miä mäng kirivät instrumentaal-perimüsmuusikat. Viimäne suurõmb mängmine oll' näil 23.–26. hainakuul Villändi folgipidol.

«Villändin läts meil väega häste, rahvas ja õhkkund oll' õkvalt sääne, määne meile miildüs.» kitt Fibrilli vidäjä Visnapuu Mait (22), kiä mäng pundin viilolit.

Timä sõnno perrä pidävä näide pundi mängmisest kas peris noorõ vai sis vanõmba inemise. Et Fibrilli fänne siän om ka halli pääga tädikesei, tuust om Maidul õnnõ hää miil.

Fibrill käu nuuri hindä jutu perrä kuun muusigategemise lusti peräst. Bändi «pesä» om Võro muusigakoolin. Kaemalda tuu pääle, et mitmõ noorõ opisõ Võrolt kavvõl, Tarton ja

Talnan, löüdäs iks aigu kokko kävvü.

«Olõmi kõik üttest kandist peri, meil om üttsit sõprü ja oppajit ja mi saami ilmaasust üttemuudu arvu. Põhacestläne om õks hoobis tõistmuudu elläi, ku proovin nalla viskat, pruugi-i tä arvugi saia, et nali oll'» seletäs Visnapuu Mait tuud, mille nuuri võrokõisi punt kuun püsüs.

Fibrill mäng lustikkõ lukõ. «Huina-muina värk meile ei miildü.» seletäs Mait. «Hää kipõ lugu om näütüses «Rukki-lõikuse polka». «Haani mehest» om meil kah kipõ variants tettü.» A kontsõrdi aigu tetäs iks vaihepääl ka mõni rahuligumb lugu – käe väsüse muudo väega kipõst mängmisest är.

Mille olõ-i pundi nimi Folgisselli vai midägi muud lihtsambät, a om sääne veidü andsák Fibrill? «No ku viis aastakka tagasi oll' vaia bändile nimme otsi, sis ma löüdse seo bioloogiaramatust, tuu tähendäs ütte juppi molekulist vai midägi säänest.» tunnistas Visnapuu

Mait. «Pingnaabri Henri kitt tuu hääs ja nii seo nimi sai.» Mait mõista-i seletä, kuimuu-du fibrill ja perimüsmuusiga umavaihol kõüdedü omma, a lupa tuu seletüse vällä märki, selle et nime kotsilõ küsüjit om joba peris hulga olnu.

Et Visnapuu Maidu imä Mare om aastit Võro poissõkooori juhtnu, sis esihindäst mõista laul Mait parhilla ka nuuri miihikoorin ütten kolmõ Fibrilli-sõbraga.

A perimüsmuusigat tä jättä ei taha. Maidu sõnno perrä om perimüsmuusiga viimätside aastidõga Eestin väega võimsas mängit ja parhilla popi-rockiga sama pulga pääl. Tuud näütäs kasvai setopoissõ pundi Zetod (Fibrilli suurõ sõbra!) hää minek.

«Pallõ andsambli ja ka Uma Pido omma perimüsmuusikat kõvva tutvambas tennü.» kitt Visnapuu Mait. «Õnnõ tuust om hallõ, et meil Eestin saa-i perimüsmuusikat tõisi Euroopa riikega samal tasõmõl oppi. Villändin om külh hää oppus, a oppajist om puudus.»

ILVESSE AAPO PILT

Fibrill folgipido aigu Villändin (kuralt puult kaiõn): Visnapuu Mait (22), Kersna Henri (22), Mängli Aksel (23), Veski Kadri (19), Meeliste Siim (21) ja Rosina Viljar (21). Pundin mängvä viil ka Piho Mats (19) ja Randvere Maaren (17).

Piaaigu patendiga joogikarman

MANDLI SULÕV

Timahavadõ Võro folklooripido käsitüülaada pääl mõi Võro miis Nassari Riho (49) esieräliidsi topsihoitjit, mõnõ pääle oll' tä tennü ka võrokeelidse kirä.

Nuu omma säändse topsihoitja, midä saa püksirihma külge panda. Sinnä sisse võit panda topsi, mis om joogikarmani iist. Üts sääne topsihoitja oll' mõtõld ka sannalõ.

Riho jutu perrä om parhilla patendiammõtin avaldus seen,

et tä tuu topsihoitja pääle patendi saasi ja tõsõ es tohtnu tuud ilma lupa küsümlä perrä tetä.

Nassari Riho om joba 20 aastakka nahkchistüüd tennü. «Opilanõ karas üle pää, tuuperäst ma ammõdi maaha panni ja timä nakaš mu tüüd edesi tegemä.» seletäs naanõ Helgi uma mehe kotsilõ.

A mullõ miildü pilti tetä asakõisi mano pantuusi võrokiilside silte kotsilõ. Seon umaperädsõ kultuuriga liinan om väega hää nätä viil võrokiilsit silte ja asakõisi müügin.

Midä hingega tiit, tuu lätt iks kõrda kah

PEEDOSAARÕ KAISA PILT

Räpinä valla küläde pääväl võistli ka latsõ suurõ himoga.

PEEDOSAARÕ KAISA

1. pöimukuu olõs Ruusal peetüst Räpinä valla kolmandast küläde pääväl piaaigu spordipäiv saanu: koolidirektri kõrrald' sääil võistluisi nii esieräldse himoga, et suur jago inemiisi läts võistlõmisõ-väke täüs ja unõht' pää jaos mõtõldu ettevõtõmisõ hoobis är.

«Juhtu jah tuud, et saalin oll'

konvõrents vai etendüs, a inemise teivä parõmba meelega vällä sporti.» selet võistluisi kõrraldaja, Ruusa kooli direktri kotussõtäütjä Karsna Kurmet (38). Timä sõnno perrä es nurisõ kiäki, et ütts vai tõnõ ülesannõ rassõ olõssi. Kiä joba paiga pääle tull', jäi võistluisiga rahulõ. Kavvõmbist küllist olõssi võinu kah inämb rahvast võistlõma tulla, a no ku es tulõ, sis es tulõ.

«Et võistlõmist nii pallõ oll',

tuu näüdäs, et direktri, kiä esi om spordi-inemine, võtsõ asja tävve hingega.» arvas päävä pääkõrraldaja Trumsi Marge (38).

Muidoki es olõ Räpinä valla küläde päiv õnnõ spordinemiisile: päävä sisse mahtu kodoloukugomigu «Ruusa küla lood» näütämine, konvõrents, näütemäng, mõttõkoda, mälumäng, latsi tegemise ja õdagunõ pido viil kah.

Oll' ka ütts mittespordivõistlus: koogivõistlus. Meistri olli paiga pääle toonu kolm magusat ja kolm soolast kuuki. Et noid pruuvi saasi, tull' är anda kümme kruuni. Tuu raha läts küdsäjile. A ma es jõvvaki tuu iist kõiki kuukõ maitsa: päält katõga maiustamist oll' kõtt joba täüs.

Trumsi Marge sõnno perrä naati Räpinä valla küläde päivä tegemä tuuperäst, et külli vaihõl kuuntüüd härgütä. Lännü aastil om päiv olnu Linten ja Lecvakul. Kõgõ tähtsamb om timä meelet tuu, et küläpäiv kõüt inemiisi kodokotussõga.

«Näütüses ütts mi külä tütärlats, kiä külh parhilla cläs esi Tarton, oll' nõun tulõma ja ilma rahalda uma külä latsilõ näomaalingit tegemä.» kõnõl Marge. «Juurõ omma iks neo, miä inemist kõütvä.»

Valla külli päiv oll' Margele ka ümärk tüüsunnüpäiv. «Täpselt 20 aastat tagasi tull' ma Ruusa kultuurimajja tüüle!» naard' tä.

Kagahii poodikotti!

Mõtõ, et midägi massa-i är visada, om mi kandi inemiisile väega umanõ.

Linte käsitüükubi inemine Ibragimova Tiina om tühäsaaunist kohvipakõst valmis tennü uhkõ poodinkäümise koti.

«Seo om jo vahtsõhe käüki võtminõ (taaskasutus),» ütõl tä. Tiina sai sääntse koti idee Soomõst üttest käsitüüpoodist.

Timäl oll' sääne kott edimäne tetä, a joba kofatas kohvipakkõ vahtsõ koti jaos.

Tiina ütõl, et sääne kott pidä vasta julgõhe kolm killo kraami, nii et om umbõs sama kõva ku kilekott.

FASTRÕ MARIKO

FASTRÕ MARIKO PILT

Kohvijuua, tekke perrä!

Vana Harjumaa silt tii veeren

Päält Mulgimaa, Setomaa ja vana Võromaa silte om vällä ka ütts vana Harjumaa silt. Seo om vällä Väandra ja Rapla vahelidsõ tii pääl, parhilladsõ Rapla maakunna lõunapiiri pääl. Nigu tulõ vällä lehest «Järvakandi Kaja», panti taa silt üles joba 11. süüküsku pääväl 2008. Taa sildiga aja Järvakandi arõnduselt Järvakandi valla kokkusaamisõ asja: Kehtna vald, miä parhilla om egäl puul ümbre valla õiguisin Järvakandi alõvi, ei taha Järvakandilõ tagasi anda noid paari küläkeist, miä aoluulidsõlt Järvakandi ala käünü omma.

SAARÕ EVARI jutt ja pilt

MANDLI
SULÕVI PILD

